

TIDSKRIFT FÖR KRIMINALVÅRD

NR 3-4 • 2005 • ÅRG 60

En human kriminalvård - går det?

Arbetsdriftens utveckling

Oskyldigt dömd?

Säkerhet på fängelserna

Fängelse på löpande räkning

Diskutera på www.tfknet.se!

TIDSKRIFT FÖR KRIMINALVÅRD

NR 3-4 • 2005 • ÅRG 60

REDAKTIONENS ADRESS

Tidskrift för Kriminalvård
601 80 NORRKÖPING

REDAKTION

Stefan Eriksson, 0155-61 86 80
ansvarig utgivare
stefan.eriksson@kvv.se

Jan Gustavsson, 011-49 63892
Lars Metelius, 070-696 5429
Magnus Björkander, 08-5191 1900

REDIGERING

Frans Schlyter, 011-49 63818

Tidskriften utkommer med 4 nummer per år.
Prenumerationspris 75 kr per år.
Medlemskap inkl. tidskrift 100 kr per år.
Postgiro 29 80 60 - 5

TRYCKERI

Väst kustmyran, Varberg
www.vastkustmyran.nu

ISSN 0040-6821

Tidskrift för Kriminalvård utges sedan 1946 med Svenska Fångvårdssällskapet som ägare. Åsikter och idéer som framförs i signerade artiklar eller i intervjuer står helt för artikelförfattarens eller den intervjuades räkning.

innehåll

Ledare	3
En human kriminalvård	4
Gunnar Engström	
Framtidens kriminalvård	9
Stefan Eriksson	
Arbetsdriftens utveckling	12
Gunnar Engström	
Oskyldiga i fängelse?	16
Gunnar Engström	
In Memoriam	21
Nils Gunnar Pettersson	
Livstidsdömda	23
Jan Gustavsson	
Säkerhet på fängelser	25
Stefan Eriksson och Per Colliander	
Diskussionsforum	28

Tillsätt 3 professorer i kriminalvård sa Johan Pehrson vid Skyddsvärnets seminarium om återfall i dec. 2005.

Äntligen!

Det kan kanske bli en i alla fall med tillhörande resurser för forskning.

En halv procent av budgeten - 25 milj?

Manusstopp nr 1 är 15 feb. 2006
Skicka till Frans.Schlyter@kvv.se

ledare

Vinter och snart slut på ytterligare ett kriminalvårdsår. Nya vindar blåser och det känns som 2006 kommer att bli ett spännande år. Ny organisation och nya anstalter. Jätteprojektet Salberga som tar mot sina första intagna under hösten 2006 kommer att bli landets största kriminalvårdsanläggning (alla fall under ett tag). Kriminalvården går mot allt större enheter, en tydlig inriktning som kan diskuteras. Alla pratar om stordriftsfördelar men vem vågar prata om stordriftsnackdelar? På vilket sätt är det visat att stora enheter bedriver en billigare och bättre kriminalvård? Eller är det bara en Klintenberga, d v s en vandringsägen som uppfattas som sann bara för att man upprepar den tillräckligt många gånger?

En annan fråga som kan betecknas som en vandringsägen är att hårdare tag och mindre daltande på landets fängelser är ett bra sätt utveckla kriminalvården. Frågan är; Bra för vem? Knappast för medborgarna ute i samhället som riskerar att konfronteras med individer som är farligare vid frigivning än vid inskrivning. Jag och Per Colliander har gjort vårt bästa för att försöka nyansera begreppet säkerhet. På sikt kommer det högst sannolikt ett mer genomtänkt inslag men just nu upplever vi att det måste in debattinlägg i försök att skapa balans mellan fysisk säkerhet och god omvårdnad.

Årets sista dubbelnummer har mycket av Gunnar Engström i sig. Gunnar är en flitig skribent med intressanta och begåvade inslag med hög grad av humanism och eftertanke. I detta nummer bidrar Gunnar med tre referat. Själv har jag bidragit med ett referat från fängvårdssällskapets höstseminarium som behandlade Kriminalvårdskommitténs betänkande.

Jan Gustavsson skriver om livtidstraffet, klart tänkvärt och en alltid lika viktig fråga.

En inspirerande kollega, Birgit Altahr Cederberg, gick ur tiden i somras. Nils Gunnar Petersson minns henne.

Domstolarna dömer ut fler och fler år till fängelse. Antalet år ökar mer än brottsligheten. Var ska pengarna tas ifrån? Diskutera på [www.tfknet.se!](http://www.tfknet.se)

God Vinter!

Stefan Eriksson

En human kriminalvård – går det?

AV GUNNAR ENGSTRÖM

Ersta Sköndal högskola anordnade den 15 september 2005 ett seminarium till minne av **Hans Nestius**;

Socialpolitik, kärlek och mod

Hans Nestius var en kämpe och hade ett levande engagemang på många områden för människor som själva hade svårt att göra sina röster hörda. I Hans Nestius fall var det oönskat gravida kvinnor utan möjlighet att få abort och med det också barn som föddes oönskade, intagna på kriminalvårdsanstalter, patienter inom mentalvården, de nya svenskarna, de apatiska flyktbarnen, de som av olika skäl berövats sin fria sexualitet och de på olika sätt exploaterade.

Medverkande på seminariet:

Barbro Lennér Axelsson, Bengt Börjesson, Bengt Westerberg, Cecilia Modig, Henrik Tham, Gunnar Engström, Kerstin Vinterhed och Lena Lennerhed.

Jag skall försöka besvara frågan om vi har en human kriminalvård eller om det över huvud taget går att bedriva en human kriminalvård i och utanför anstalt.

ÅTERBLICK

Det känns dock angeläget att få gå tillbaka i historien innan dagens kriminalvård berörs. Två namn som skall nämnas är rättspsykiatern och professorn Olof Kinberg och justitieministern och ordföranden i

strafflagberedningen Karl Johan Schlyter. De båda var verksamma under 1900-talets första hälft och har positivt påverkat fängsvårdens verkställighetsinnehåll. När Schlyter tillträdde som justitieminister 1932 satt detta år 13.000 bötesfångar i fängelse och 1934 höll han ett tal på Auditorium, ett tal som han givit rubriken ”Avfolka fängelserna”. Under tiden som ordförande i Strafflagberedningen (1938-1956) producerades en rad betänkanden

med lagförslag som berörde domstolar och fångvård. När arbetet pågick med förslag till ny verkställighetslag kom nyheterna om nazisternas barbari mot judarna och utrotningslägren. Det kom att påverka arbetet i kommittén och i 1946 års verkställighetslag anges: ”Den som intas i fångvårdsanstalt skall behandlas med fasthet och allvar och med aktning för hans människovärde” I de efterföljande lagarna 1964 och 1974 är denna huvudprincip oförändrad.

VISIONEN

Det grundläggande värdet i kriminalvårdens vision är att personalen skall bemöta klienterna på ett ärligt, öppet och humant sätt. Kriminalvården skall inriktas mot att förändra den dömdes situation. Han eller hon skall helt enkelt vara i en bättre kondition att klara ett laglydigt liv. Slogan lyder ”Bättre ut”!

KRÄNKNINGAR ÖVERLEVER ALLA KÄNSLOR

Ett respektfullt förhållningssätt är en grundförutsättning i arbetet med klienterna inom kriminalvården. Ett schysst beteende – inte kränka! Kränkningar överlever alla känslor och stänger ingångarna till positiv påverkan. Men det räcker inte med kriminalvårdens vision och ambitioner. Lagens krav på att intagna skall ha tillgång till *lämplig sysselsättning* i anstalt uppfylls inte. Utbudet av arbete och studier måste förbättras. Fler permissioner och personalledda aktiviteter under de intagnas fritid, utökade möjligheter till frigång och s.k. fotboja, tidigare villkorlig

frigivning för unga förstagångsdömda, utslussningsboende i form av halvvägshus och samhällets sociala service måste göras tillgänglig för kriminalvårdens klienter – idag en lågprioriterad grupp. Slutligen måste kriminalvården få en förbättrad personalutbildning.

1970- OCH 2000-TALET

Om jag jämför 1970-talet med 2000-talet finns påtagliga skillnader när det gäller synen på kriminalvårdens klienter. På 70-talet fanns en annan inställning och människosyn. Låg andel fängelsedömda, bland de lägsta i Europa, ca 60 intagna per 100000 invånare. Satsning på frigång, permissioner och frivård.

MORALISK PANIK

Idag råder moralisk panik. Platsbrist på landets fängelser och häkten, fyra spektakulära rymningar 2004 från Kumla, Hall, Norrtälje och Mariefred har medfört en ökad uppmärksamhet bland politikerna och i samhällsdebatten. De politiska partierna har ”*kontroll*” överst på dagordningen. Mediekartan har ritats om, redaktionerna har blivit fler, nyheter en bristvara och konkurrensen på området är stor och detta medför ett enormt tryck som kriminalvården och dess personal fått uppleva under senare år. Idag tycks rädslan styra kriminalpolitiken. Och, för att tala med Aksel Sandemose, ”den rädde gömmer sig villigt bakom formalismens järnvägg”.

Det är enligt min mening betydligt allvarigare att 40 procent återfaller än att ett ytterst begränsat antal fångar rymmer från

slutna anstalter. Samhällsskyddet skal naturligtvis beaktas när det gäller vissa fångar men vi får inte glömma de andra ca 9. 000 som passerar fängelset under ett år med betydande sociala- och hälso- problem. Det krävs stora insatser för denna grupp från kriminalvården och övriga samhället. För majoriteten v landets fångar har levnadsförhållandena avsevärt försämrats jämfört med 80-talet. 1992 befann sig Sverige i en ekonomisk kris och den ekonomiska åtstramningen som sedan följde drabbade redan svaga grupper jämfört med andra.

TVÅ STUDIER

Två studier genomförda av kriminalvårdsstyrelsen 1992 och 2002 visar hur frivolva fångars sociala situation försämrats under en 10-års period.

Inom centrala välfärdsområden såsom försörjning, sysselsättning och boende har påtagliga försämringar ägt rum mellan åren 1992 och 2002. Även när det gäller fångar med psykiska problem och missbruksproblem

Har situationen förvärrats. Andelen med stadigvarande boende har minskat från 73 till 59 procent och stadigvarande arbete från 25 till 13 procent. Andelen fångar med psykiska problem har ökat från nio till 13 procent och andelen narkotikamissbrukare från 38 till 50 procent. Idag, 2005, är andelen narkotikamissbrukare bland fångarna 60 procent. Flertalet fångar står utanför arbetsmarknaden, en av åtta fångar har stadigvarande arbete och många saknar ordnat boende. Fång-

arna har blivit en alltmer marginaliserad grupp jämfört med 1992 och tidigare.

ALTERNATIVA PÅFÖLJDER

Under perioden från 1992 och fram till 2002 har kriminalpolitiska reformer tillkommit i form av elektronisk övervakning och samhällstjänst inom ramen för skyddstillsyn och villkorlig dom, vilket påverkat fångpopulationens sammansättning. De mer resursstarka lagöverträdarna ges möjlighet till alternativa påföljder medan övriga blir kvar i fängelset.

HUMAN ELLER INHUMAN KRIMINALVÅRD?

De kriminalpolitiska reformerna såsom kontraktsvård, intensiv- övervakning i form av husarrest, samhällstjänst inom ramen för skyddstillsyn och villkorlig dom är naturligtvis uttryck för en human kriminalvård eftersom dessa utgör alternativ till den mest ingripande påföljden fängelse. Programverksamheten inklusive narkotikasatsningen och personalens engagemang och insatser inom häkten, anstalter och frivård är andra exempel på human kriminalvård. Men frågan måste naturligtvis ändå ställas. Upplever kriminalvårdens klienter att kriminalvården bedriver en human kriminalvård. Är kriminalvården inhuman eller är det omgivande samhället som inte tar emot den som avtjänat sitt straff. Är det en inhuman kriminalpolitik som ger kriminalvården allt svårare uppdrag utan att ge redskap att lösa uppdraget. När man skall bedöma huruvida kriminalvården är human eller inhuman måste det ses ur ett helhetsperspektiv eftersom kriminalvården inte har tillgång till hela panoramat – arbetsmarknad, hälso- sjukvård, boende, socialtjänst, fritid etc.

Kriminalvårdens klienter skall ha samma tillgång till samhällets service som övriga medborgare. Och det är ju här vi finner de stora bristerna!

KRIMINALVÅRDSREFORM

1974 år kriminalvårdsreform var en av de stora reformerna inom kriminalvården.

- Minsta möjliga ingripande vid straffmätningen.
- Frivården är den naturliga formen för kriminalvården eftersom fängelsevistelse normalt är skadlig
- Utåtriktad verksamhet. Samhällets sociala service skall utnyttjas i största möjliga utsträckning (normaliseringsprincipen)
- Närhetsprincipen. De som döms till fängelse skall företrädesvis placeras i anstalt nära hemorten om inte samhällsskyddet kräver annorlunda
- Samverkan inom och utom kriminalvården

Det finns alltid rötter till onda handlingar. Och det handlar inte att förlåta det onda utan att förstå. Kriminalvårdens största fiende är den människosyn som härskar idag. Den skapar repression i *hela samhället*. Det trycket skall kriminalvården hantera. Vi måste svara för en viss säkerhet men vi måste också kämpa för en human kriminalvård.

Hans Nestius kämpade för en human kriminalvård och bidrog till att en av de största reformerna inom kriminalvården blev verklighet.

Jag saknar 70-talet och Hans Nestius.

Moderatorn Yvonne Zätterman Åberg ställer följande frågor:

1. I den mediala debatten verkar behovet att skapa konflikt mellan olika grupper och intressen vara det viktigaste. Om man pratar om en human kriminalvård så ställs det mot brottsoffers önskan om upprättelse och andra medborgares krav på trygghet.
2. De som arbetar med unga brottsoffer säger att de ungas högsta de som begick brottet ska bli snälla. Är den kriminalvård vi har idag och den som planeras för morgondagen ett system som gör att man blir en snällare människa genom vistelsen där? Kommer de unga brottsoffrens önskan att bättre kunna tillmötesgå i framtiden utifrån de förslag som ligger?

Jag vill starkt betona när det gäller första frågan att om någon blivit skadad genom brott blir inte offret upprättat genom att man hämnas på gärningsmannen. Alltså, inhuman kriminalvård ger *inte* brottsoffret upprättelse. Våldsmannen, t.ex. den som gjort sig skyldig till våldtäkt, måste granska sina gärningar han gjort och ta ansvar för dessa. Förutom svettiga program bör ju medling, samhällstjänst och gottgörelse motverka sådana konflikter som nämnts. Men ”öga för öga och tand för tand” skapar blinda människor”.

När det gäller den andra frågan så bör ju först nämnas att det är Statens institutionsstyrelse (SiS) med sina behandling-

senheter som har hand om de unga i åldern 15 till 18 år. Inte sällan finns både brottsoffer och gärningsmän på SiS's enheter. Dessa ungdomar har i regel flera vistelser inom SiS-området innan de kommer till kriminalvården. En del av dessa försöker paradoxalt nog att höja sin status genom att "meritera" sig för en Kumlaplacering. Med uttrycket "snällare" gärningsmän tolkar jag att de unga gärningsmännen skulle bli mindre bråkiga och våldsamma efter att ha behandlats inom kriminalvårdens system. Inom såväl SiS's behandlingsenheter som inom kriminalvården finns olika påverkans-

program. Cognitive Skills går ut på att lära klienterna att kontrollera impulser, respektera lagar och hantera sociala situationer bättre. ART, aggression-replacement-training, som riktar sig främst till aggressiva och utåtagerande ungdomar har samma målsättning. Det finns ungdomsenheter på anstalterna Kristianstad, Luleå, Högsbo och Mariefred med påverkansprogram som nämnts och diskussion pågår fortfarande om hur ungdomar inom kriminalvården skall differentieras och behandlas. Men behandlingsresultatet dels på påverkansprogrammets kvalitet och dels hur samhället tar emot en person efter frigivningen.

gunnar.engstroem@chello.se

Framtidens Kriminalvård "Morot eller Piska"

AV STEFAN ERIKSSON

Referat från Svenska fångvårdssällskapets höstseminarium;

I november 2005 höll Svenska fångvårdssällskapet ett seminarium i Piperska muren med utgångspunkt från Kriminalvårdskommitténs betänkande.

Fokus var på förmånssystemet, som av många anses vara det mest kontroversiella med förslaget på ny kriminalvårdslagstiftning.

Inbjudna debattörer var Barbro Thornblad, lagman och ordförande i Kriminalvårdskommittén, Elisabeth Lager, chefjurist på Kriminalvårdsstyrelsen, Per Colliander, tidigare expert inom Kriminalvården och Per Sternbeck, förbundssekreterare i RFHL. Moderator var sällskapets ordförande Owe Horned.

Seminariet börjar med att Owe Horned hälsar debattörerna och de cirka 50 personer som samlats för att lyssna på för- och nackdelar med förslaget till den nya kriminalvårdslagen välkomna.

Barbro Thornblad börjar med direktiven och en kort redovisning av huvuddragen i betänkandet. Kommittén var parlamentariskt sammansatt och innehöll

även experter (bl a Fångvårdssällskapets ordförande). Man förväntades bl a arbeta fram en modernare, mer sammanhållen lagstiftning, ge förslag på hur man gör en bättre verkställighet och även konstruera ett förmånssystem.

Huvuddragen i betänkandet är verkställighetsplanering, förmånssystem och utslussning.

Thornblad går kortfattat igenom de olika delarna. Den del som vållat mest debatt är förmånssystemet. Thornblad berättar att kommittén redan från början var positivt inställd till att föra in ett belöningsystem på Sveriges anstalter. Förmånssystemet är nära sammankopplat med säkerhet, skötsamhet, sysselsätt-

ning och utsluss/utevistelser. Andra delar som kan knytas till förmånsystemet är besök (alla ska ha rätt till besök, men genom att förmånsystemet även har en säkerhetsaspekt kommer antalet besök att variera då anstalter med högre säkerhetsklass har begränsade möjligheter till besök), fritidssysselsättning, innehav på bostadsrum, antal TV-kanaler m.m. Det ska finnas en allmän del i förmånsystemet men hänsyn ska även tas till de individuella målen i verkställighetsplanen. Hur detta ska fungera i praktiken överläter Thorblad till Kriminalvården att fundera på.

Kriminalvårdsstyrelsens chefsjurist Elisabeth Lager börjar med att säga att betänkandet är bra och väl genomarbetat och att Kriminalvårdens remissvar i huvudsak är positiv till betänkandet. Det kommer att öka möjligheterna till ett tydligare belöningssystem och göra verkställigheterna mer individanpassade. Att i högre grad än tidigare premiera det positiva är ett steg framåt. Lager pekar på att det vilar ett stort mått av ansvar och makt på den personal som ska utföra verkställighetsplanerna. Det finns vissa svårigheter i att överföra betänkandet till praktiskt kriminalvård (i synnerhet belöningssystemet), bl a kommer det att behövas fler platser än intagna för att hantera misskötsamhet men också mer resurser i form av personal. Personalen måste även ha högre kompetens än i nuvarande system om belöningssystemet ska fungera. Det kan vara bra att skynda långsamt för att se hur systemet fungerar i praktisk kriminalvård. Några övriga frågetecken som Lager tog upp med utgångspunkt från kriminalvårdens remissvar var exempelvis att en intagen som kommit upp en bit i

belöningssystemet automatiskt ska flyttas ner till grundnivån vid misskötsamhet. Det kan vara rimligt att en intagen, på grund av misskötsamhet, endast flyttas ner ett steg.

Per Colliander inleder med att han aldrig trott att det var bättre förr och att de intagna blir sämre och sämre. Mot bakgrund av det finns det all anledning att vara försiktig när man spanar in i framtiden. Colliander säger att det inte självklart är av godo att kriminalvården ska samarbeta mer med polisen. Bra samarbete är alltid viktigt men i grunden har polis och kriminalvård helt olika uppdrag. Det finns all anledning att vara försiktig så att det inte slutar med att kriminalvårdspersonal börjar leka polis. Colliander tar upp att olika former av belöningssystem är prövade i ett flertal länder. De länder som testat denna väg har haft stora bekymmer och de flesta har avskaffat alla former av belöningssystem. Han tar upp England som ett exempel, då Kommittén refererar till England i sitt betänkande. Colliander menar att England är ett dåligt exempel då man har haft ett liknande system under många år men nu gått ifrån det, bl a på grund av säkerhetsproblem. Han säger att man trots det bör prova ett förmånsystem men kommer med vissa invändningar. De som fungerar dåligt ute i samhället kommer sannolikt att ha svårt att fungera i ett belöningssystem. Exempelvis om en intagen som missbrukar och fungerar dåligt socialt (vilket är en stor del av våra intagna) flyttas upp i belöningssystemet så kommer han förr eller senare att flyttas ner på grund av sitt ”normala” störda beteende. Så kallade ”lyx-fångar” (exempelvis sådana som är dömda för ekonomisk brottslighet) kommer att fär-

das snabbt upp i belöningssystemet då dessa är socialt kapabla. För de 200 värsta intagna spelar det inte så stor roll. Colliander säger att möjligheten att förändra bygger på välutbildad personal och tillräckligt många. Ska kriminalvården klara av belöningssystemet krävs att varje kriminalvårdare bland annat kan hantera den risk för godtycklighet som finns i systemet, vilket är oerhört svårt och krävande. Det krävs även att alla på varje avdelning befinner sig på samma nivå i förmånsstegen.

Avslutningsvis säger Colliander att betänkandet är ambitiöst men han saknar en övergripande ideologi. Det beror sannolikt på att kriminalvårdspolitik inte diskuterats särskilt mycket i Sverige under många år.

Sist ut av föreläsarna var Per Sternbeck. Han börjar med att säga att kriminalvården har stora problem med hög återfallsstatistik och ordningsproblem. Sternbeck menar att lagförslaget inte kommer att hjälpa till med att lösa dessa problem. För att det ska fungera måste det bli en demokratisk dialog mellan fångarna och kriminalvården. Utbildning av förtroenderåden kan vara en väg. Transparens är oerhört viktigt. Även socialtjänsten måste ta ett större ansvar och det är knappast bra att psykiskt sjuka döms till fängelse. På så vis fungerar kriminalvården som en slasktratt för en dåligt fungerande socialpolitik. Sternbeck frågar vem som egentligen styr kriminalvårdspolitik. Inte Bodström eller andra politiker i alla fall. Sannolikt media i form av exempelvis Expressen, Aftonbladet och TV3. Man låter enskilda, mycket tragiska, händelse styra kriminalvårds-

politiken istället för en kriminalvårdsvision. När det gäller förmånssystemet anser Sternbeck att det inte kommer att fungera. Risken för rättsosäkerhet och godtycklighet kommer att leda till allvarliga säkerhetsproblem. Tjänstemän som arbetar med belöningssystemet kommer att få ett enormt stort ansvar. De som mest behöver frigivningsförberedelser kommer att få liten chans att åtnjuta det då de inte kommer att förstås eller acceptera det pedagogiska systemet. De kommer att bli kvar på grundnivå med klart begränsade möjligheter i jämförelse med de som befinner sig på en högre nivå. Avslutningsvis säger Sternbeck att förslaget hade blivit mycket bättre och med en rimlig chans att lyckas om man hade diskuterat på ett annat sätt med de intagna och kriminologer.

Efter föreläsarnas anföranden bjöds det in till debatt och frågor. Intresset bland åhörarna var stort. Många frågor handlade om bekymren att hantera ett belöningssystem i allmänhet men för besvärliga fångar och livstidsdömda i synnerhet. Då förslaget endast är just ett förslag och mycket har lämnats över till kriminalvården att praktiskt fundera på/genomföra var det svårt att få konkreta svar. Seminariet lyckades belysa det komplexa och svåra i att hantera ett belöningssystem. Alla var överens om att förslaget kommer att kräva fler platser, utökade resurser och en kompetenshöjning.

En röst höjdes till slut för kunskapsutvecklingen. Inrätta en professur i kriminalvård med forskningspengar!

stefan.g.eriksson@kvv.se

Arbetsdriftens utveckling inom kriminalvården

AV GUNNAR ENGSTRÖM

I egenskap av kriminalvårdsdirektör och regionchef för Umeå-regionen inbjöd jag avdelningschefen C-H Ericsson i kriminalvårdsstyrelsen till regionkonferensen i november 1978. Han var ombedd att beskriva utvecklingen av arbetsdriften inom kriminalvården som sträcker sig till slutet av 1970-talet. C-H:s humanism genomsyrade hela den verksamhet han ansvarade för och han ingav optimism och inspiration till många anställda inom kriminalvården som kom i beröring med honom.

Jag förde anteckningar under hans föredrag och ungefär så här beskrev C-H Ericsson utvecklingen av arbetsdriften inom kriminalvården

CELLSTRAFFET

Under 1930-talet var cellstraffet fortfarande dominerande. Det var egentligen bara på Långholmen som det fanns en form av gemenskap under icke-arbets-tid. Fångar med längre strafftider kunde om de skötte sig väl få arbeta i gemenskap och bo tillsammans i sk nattcellsavdelningar. Det innebar att de fick tillbringa några timmar av fritiden tillsammans i en korridor för att sedan låsas in i sovboxar under natten. Sovboxarna var

ungefär två kvadratmeter och vette mot korridoren och hade galler för dörrarna. Sängarna skulle under dagen vara uppfällda mot väggen. Hur trista de här avdelningarna än var, blev det mycket eftertraktat att få arbeta och bo i gemenskap vid en tid då enda chansen att få se medfångar var vid "gårdslunken" under rastningstimmen eller under gudstjänsterna i fängelsekyrkan på söndagarna.

Anstalterna var välbevakade. År 1932 förekom endast sammanlagt 12 rymningar. En rymning på den tiden var så sensationellt att varje enskild rymning beskrevs i årsboken.

ÖPPNA ANSTALTER

Det fanns bara två öppna anstalter, Singeshult den äldsta, som inrättades 1918 och Rödjan vid Mariestad. Singeshult hade 30 platser och Rödjan åtta platser. Som en följd av den nya lagen om ungdomsfängelse, som trädde i kraft den 1 januari 1938 inrättades ytterligare några öppna anstalter – Skenäs 1938, Mäshult och Håga 1939. De två sistnämnda var alltså till en början ungdomsanstalter.

ARBETSDRIFTEN

Hur såg då arbetsdriften ut i början av 1930-talet? År 1932 hade ungefär hälften av de intagna arbete om man nu överhuvudtaget kan använda den beteckningen med tanke på vad de fick utföra; repa drev, reda tagel, laga kolsäckar, rensa säd och bönor, rensa kapsyler och andra liknande arbeten som inga andra ville syssla med. Man får hålla i minnet att arbetet skulle utföras i cell och måste vara av tämligen enkel beskaffenhet.

VERKSTÄDER OCH JORDBRUK

Det fanns verkstäder i vart fall på centralfängelserna. Långholmen var unik genom sin breda uppsättning av arbetsgrenar. Fängelset hade ett snickeri, ett skrädleri, som bland annat sydde måttbeställda personaluniformer, ett skomakeri, ett sadelmakeri, ett tryckeri och ett bokbinderi. Skomakeriet kom till i början av 1930-talet och var fångvårdens första industri i modern mening. Det ersatte ett äldre skomakeri som hade drivits helt och hållet av ett privat företag. 1937 byggdes moderna verkstäder på Härlanda ett snickeri och i Malmö ett skrädleri. Härnösand fick en verkstadsbyggnad först i mitten av 1940-talet. Inom den egentliga arbetsdriften var

ungefär hälften skrädleri- och sömnadsarbeten, skomakeri och andra läderarbeten. Möbelsnickeri förekom också i relativt stor utsträckning medan mekaniskt arbete endast fanns på Långholmen. Mariestad och Singeshult hade sina jordbruk och nästan alla de slutna anstalterna hade små köksträdgårdar där fångarna kunde få avbrott från sin cellvistelse. De mindre anstalterna saknade verkstäder och i många fall även arbetsledare men det fanns undantag. Vänersborg och Västerås t. ex, kunde erbjuda arbete åt alla som önskade och det var ytterst sällsynt att någon tackade nej.

I Västerås tillverkade man statens hela behov av kuvert – cirka tio miljoner i mitten på 30-talet. År 1932 rapporterades sammanlagt bara 12 fall av arbetsvägran inom hela fångvården.

ANDRA VÄRLDSKRIGET, NY VERKSTÄLLIGHETSLAG OCH ÖPPNA ANSTALTER

Det var ont om arbete ute i samhället i början och mitten av 30-talet. Produktiöns försäljningsvärde inom arbetsdriften låg årligen under hela 30-talet på blygsamma två miljoner men det betraktades ändå på sina håll inom näringslivet som otillbörligt intrång. Det dröjde rätt länge innan parterna på arbetsmarknaden allmänt accepterade principen om fånges rätt till arbete. Försvarsberedskapen under andra världskriget medförde att det plötsligt började strömma in beställningar från försvaret till kriminalvården.

Arbete och gemensamhet blev allt vanligare. Efter förslag av strafflagberedningen under ordförandeskap av Karl Schlyter beslutade regering och riksdag att

anta en ny lag om verkställighet av frihetsstraff, som trädde i kraft den 1 juli 1946. Det kom att innebära en klar vändpunkt i kriminalvårdens historia. Lagen gjorde vistelse i gemensamhet på öppna eller slutna anstalter till regel och vistelse i ensamcell till undantag. Straffångar skulle efter tre månader i slutna anstalt överföras till öppna anstalt och fängelsefångar skulle avtjäna hela straffet i öppna anstalt. När det gällde sysselsättningen var huvudregeln också att fångarna skulle arbeta i gemensamhet.

Under åren 1946-1955 inrättades ett 25-tal små öppna anstalter i landet – en del med kort varaktighet, andra med längre livslängd. Standarden på dessa anstalter var dålig. Det handlade om nedlagda ålderdomshem och arbetshem eller liknande och verkstäder fanns inte från början och i den mån sådana kom till blev det oftast provisorier. Sysselsättningen för de intagna var främst skogs- och vägarbeten men även jordbruksarbete förekom. En av de tidigast öppna anstalterna var Halmsjön, norr om Stockholm, där fångarna arbetade dygnet runt i treskift på den blivande storflygplatsen Halmsjön, sedermera Arlanda.

INDUSTRIELLT ARBETE

Under åren 1940 -1955 hände inte så mycket inom verkstadsdriften annat än att det gamla hantverket småningom försvann. Skrädderi, skomakeri, mössmakeri och sadelmakeri försvann och det blev en successiv anpassning av arbetsdriften till de organisationsformer som fanns ute i näringslivet – en övergång till industriellt arbete. Fångvårdens byggnadskommitté tillsattes 1956 med uppdrag att komma med förslag om bl. a förbättrad arbets-

miljö och att normalisera arbetslivet på anstalterna, antingen det gällde verkstäder, jordbruk eller annat arbete. Att erbjuda de intagna en sysselsättning som upplevs som meningsfull stod högt på dagordningen.

FABRIKSFÄNGELSER

Inom Fångvårdens byggnadskommitté skapades en slogan: ”Först bygger vi en fabrik sedan lägger vi fängelset intill fabriken.” Från kriminalvårdens sida ansåg man att på en slutna anstalt ha en någorlunda normalt fungerande arbetsplats måste vara en stor tillgång för de intagna. Att kunna ”gå till jobbet” på mornarna som vanliga fria människor måste rimligtvis upplevas som positivt. Numera (1970-talet) är flertalet anstalter rätt väl tillgodosedda med verkstäder och fabriker.

FRIGÅNGSINSTITUTET

Frigångsinstitutet är av gammalt datum. Redan år 1943 infördes en lagbestämmelse om att straffångar som undergick straff i hel-gemensamhet, d v s sedan de avtjänat tre år av straffet, kunde få frigång för att arbeta hos arbetsgivare utom anstalten. I 1946 års lag om verkställighet av frihetsstraff utvidgades frigångsmöjligheterna genom att tidsgränsen tre år togs bort och frigång medgavs alla kategorier av intagna. När frigångsbestämmelsen kom till år 1943 ansågs den vara ett stort och djärvt steg framåt. Fångvårdsschefen – generaldirektören – fatta i regel själv beslut i frigångsärenden men 1946 delegerades beslutanderätten, med vissa undantag till anstaltscheferna men det blev aldrig någon succé. Det är först sedan mitten av 1970-talet som frigången ökat och därmed blivit en lämplig övergångsform mellan anstaltsvård och

vård i frihet. Frigången skall betraktas som en del av arbetsdriften, ett normalt led i sysselsättningen av anstaltsklientelet. När det gäller lokalanstalterna är huvudregeln att de intagna under sista delen av anstaltstiden ska beredas frigång till arbete eller utbildning utom anstalten.

HÄKTENA, STUDIEMÖJLIGHETER OCH NYA LOKALANSTALTER

Nästan alla häkten har fått arbetsledartjänster och de nya häkten som uppförs ska förses med verkstäder för sådana häktade som kan få gemensamhet. Studiemöjligheterna förbättras både när det gäller teoretiska studier och yrkesutbildning. De nya lokalanstalterna vill vi förse med verkstäder i en sådan utsträckning att anstalten kan klara sysselsättningen av de intagna även vid lågkonjunktur eller när klientelet är sådant att frigång inte kan förverkligas i den omfattning som det är tänkt.

ARBETSPREMIER, MARKNADSLÖN OCH NULÄGET

I början av 1930-talet låg medelförtjänsten för de intagna på omkring 40 öre per dag. Den steg småningom och 1945 uppgick den till 60 öre per dag. Strafflagberedningen (se ovan) föreslog en krona per dag. Nu (1978) är medelinkomsten 38 kronor per dag.

Marknadslönesystemet, som infördes vid Tillberga 1972 och vid Skogome i början av 1975, har visat sig ha en god effekt när det gäller att försöka sanera den intagnes ekonomi. Marknadslönesystemet är enligt mångas åsikt inom kriminalvården den enda naturliga och riktiga löneformen för kriminalvården. Den traditionella arbetsdriften har under senare år kompletteras med andra sysselsättningsformer, framförallt studier, yrkesutbildning, terapeutiskt inriktad verksamhet och fysisk träning. Vidare finns utrymme för att på betald arbetstid ha samrådsverksamhet.

I januari månad 1978 var det totala antalet sysselsättningsstimmar - 40 timmar per vecka - fördelade på olika sysselsättningsgrenar att arbete i verkstäder, jordbruk och skog svarade för 42,5 procent av det totala timantalet, utbildning tio procent, frigång på lokalanstalterna närmare 14 procent. Den näst största sysselsättningsgrenen var ekonomiarbete med 17,5 procent, främst städningsarbete.

gunnar.engstroem@chello.se

Sitter oskyldiga i fängelse – hur fungerar brottmålsprocessen?

AV GUNNAR ENGSTRÖM

Föreningen Skyddsvärnets anordnade en debatt i maj 2005. I debattpanelen deltog Justitiekanslern Göran Lambertz, hovrättslagmannen Staffan Levén, advokaten Githa Hadding-Wiberg samt före detta biträdande riksåklagaren Solveig Riberdahl.

Debattledare var före detta regeringsrådet och nuvarande vice ordföranden i Skyddsvärnet Magnus Sjöberg.

Debatten inriktades kring en rad frågor och den första frågan rör huruvida det skett en förändring över tiden av antalet resningar i brottmål under senare år. Det har sedan 50 – 60-talen varit aktuellt att diskutera resningar, frågan var om det skett någon förändring. Solveig Riberdahl får ordet och menar på att här handlar det främst om resningar till följd av att ny bevisning kommit fram. Det är emellertid svårt att säga om det skett någon föränd-

ring över tid eftersom ingen bra statistik kring detta finns att tillgå, men om man ser det i ett kortare perspektiv, från 1997 och framåt är antalet resningar som beviljats mycket litet, av ungefär 300 resningsansökningar per år under perioden 1997 till idag har bara cirka tio resningar beviljats varje år. Den utveckling man dock kan se är att antalet resningsansökningar har ökat även om antalet beviljade resningsansökningar inte gjort det.

MARKANT ÖKNING

Göran Lambertz tar vid och förklarar att det pågår en utredning hos JK för att se om det finns brister med brottmålsprocessen och varför resningar i mål med långa straff har ökat. Lambertz hävdar att resningar i fall där oskyldiga suttit i fängelse har ökat markant sedan 70-talet och idag står inte heller Riksåklagaren som resningsansökande i de flesta fall, vilket tidigare var fallet utan nu är det istället de dömda själva som söker. Staffan Léven går vidare med att beskriva de två typer av resningsansökningar som framför allt kommer till HD, dels så kallade rättshaverister som ansöker om relativt bagatellartade brott dels mål där det förekommit fel i handläggningen. Ingen av dessa typer är intressant för debatten som ju handlar om oskyldiga i fängelse.

DNA-TEKNIK

Debatten går vidare till nästa fråga som handlar om huruvida vissa brottstyper är vanligare i resningssammanhang. Advokaten Githa Hadding-Wiberg påpekar därpå att massmedias uppmärksammande av oskyldiga i fängelse och dagens DNA-teknik påverkar benägenheten att begära resning i vissa mål. Staffan Léven tillägger att man inte fokuserar på vissa typer av brott för resningsansökningar utan snarare på bevisningen. Olika bevis är av naturen olika säkra. De flesta fall där resningar beviljas är sexualbrott. Frågan går vidare till Solveig Riberdahl som framhåller att det finns svårigheter med att bevisen när ett mål efter resning tas upp på nytt har blivit gamla, därför frikänns ofta den åtalade. Göran Lambertz kommer med invändningen att detta uttalande får det att låta som att det i resningsfall blir en match

mellan åklagaren och den tilltalade och att om den dömda är skyldig eller ej. Det kan knappast vara ett skäl mot resning att det är svårt att få till stånd en fällande dom efter resning. Och därför är invändningen knappast intressant i det här sammanhanget. Riberdahl invänder i sin tur att hon endast konstaterat hur det faktiskt kan förhålla sig i ett mål för resning. Och visst kan detta vara av intresse eftersom det visar om brottmålsprocessen fungerar. En åklagare ska aldrig anse sig vinna eller förlora ett mål, därmed blir det heller ingen match mellan åklagare och tilltalad. Det viktiga är att när någon döms skyldig till ett brott ska domen vara bortom all rimlig tvivel för att vi inte ska få oskyldiga i fängelse.

– Huruvida en tilltalad är skyldig eller ej handlar ofta om bedömningar, inte minst vad gäller den tilltalades uppsåt, framhåller Staffan Léven.

RESURSBRIST PÅ DOMSTOLAR

Debatten går vidare kring frågan om det finns brister i regelsystemet eller resursmässiga brister som kan generera felaktiga domar. Göran Lambertz hävdar att det inte är brister som kan generera felaktiga domar. Möjligen är det så att felaktiga domar står fast i lite större utsträckning sen man tog bort ändringsdispensen. Därremot är resursbristen stor på många av landets domstolar och man har många gånger för lite tid att överväga domen. Detta håller Githa Hadding-Wiberg med om och tillägger att det framför allt i storstäderna råder stora resursbrister inom domstolväsendet. Hon menar att rättssäkerheten är i fara om man fortsätter skära ner på domstolar, åklagare och polis när det redan idag ofta finns allt för lite

tid för överväganden, bevismotivering och hörande av vittnen. Staffan Léven hävdar att problemen man har i Stockholm med stora resursbrister inte gäller ute i landet, men menar ändå att om det finns för lite tid för att ta hand om fall är det bättre att lägga dem på hög än att hasta igenom dem. Vidare påpekar han att regelverket ibland brister och tar som exempel fall där svaranden frias i tingsrätten och sedan dömts till livstid i Hovrätten. Prövning borde i sådana fall gå vidare till Högsta domstolen. Solveig Riberdahl är på samma linje och menar att resurser framför allt måste omfördelas, inte nödvändigt bli mer omfattande. Hon tycker heller inte att regelverket måste förändras, däremot borde försvarssidan bli mer aktiv under förundersökningen. Githa Hadding-Wiberg anser att försvarssidan är mer aktiv och ombeds i allt större utsträckning att vara med under förundersökningen. Detta leder till att man i mindre utsträckning återoppar förhör under rättegången, något som endast får göras om den åtalade avviker från det som sagts i förhöret.

OBJEKTIVITETSPRINCIPEN

Debatten går vidare och man kommer in på frågan om det inte medför problem att åklagaren först har rollen som förundersökningsledare och sedan rollen som åklagare i domstolen. Man utgår från objektivitetsprincipen, men vore det ändå inte bättre om uppgifterna låg på olika personer och kanske till och med olika myndigheter. Solveig Riberdahl svarar att denna fråga är gammal och menar att det är bra som det är eftersom åklagaren på så sätt får en mer heltäckande bild när denne i domstolen främst ska bevaka samhällets intressen. Göran Lambertz är emellertid inte övertygad:

– Många hävdar att objektivitetsprincipen inte fungerar och att polis och åklagare binder sig för tidigt vid en ståndpunkt. Sedan drivs förundersökningen i en viss riktning och även bevisen bedöms utifrån denna inriktning. Detta är en fara för kvaliteten. Vad görs egentligen för att undvika detta när man utbildar åklagare idag?

Solveig Riberdahl svarar att åklagarna är medvetna om farorna med att inte följa objektivitetsprincipen, även om det görs vissa misstag. Hon menar vidare att åklagarutbildningen är mycket gedigen och att man fortsätter utbildas även efter det att man blivit färdig åklagare. Man talar mycket om åklagarrollen med allt vad den innebär.

SLÄPP IN MEDIA

Den sista frågan som tas upp i debatten gäller massmedias roll när det gäller resningar. Göran Lambertz välkomnar det som han ser som en ny roll för media, att möjliggöra resningar i större utsträckning, även om denna nya roll för media tyder på brister i rättsväsendet. Media har blivit en säkerhetsventil för de människor som inte har någon annanstans att vända sig. Det är viktigt att rättsväsendet inser medias viktiga roll som granskare av rättsväsendet och att de släpps in så att de kan genomföra denna granskning, menar Lambertz vidare. Staffan Léven håller med om att media fyller en viktig funktion och uppmanar till att domstolarna måste vara tydliga när de förmedlar sin roll till allmänheten via media, så att inga missuppfattningar sprids. Däremot är det allvarligt om media utövar ett tryck som försämrar rättssäkerheten. Genom att exempelvis hålla egna ”förhör” som påver-

kar vittnesmålen och som försvagar bevisvärdet. Githa Hadding-Wiberg ser också både för- och nackdelar med medias ökade intresse för rättsväsendet. Ibland kan media ställa till svårigheter för advokater när de gräver fram uppgifter som advokaten inte kände till. En fördel är att media i större utsträckning än rättsväsendet kan mobilisera resurser för att komma fram till saker på ett sätt som advokaten inte ha möjlighet att göra, det är emellertid allvarligt om klienter hängs ut innan de är dömda. Solveig Riberdahl tar upp att media även har större befogenheter än åklagare, som inte får ta upp en förundersökning om det finns en laga kraft vunnen dom, utan särskilda skäl. Media kan däremot undersöka mer som de önskar.

TRASIG NARKOMAN MOT POLIS

En polis i publiken ställer frågan, huruvida poliser och väktare anses mer trovärdiga i domstolssammanhang. Han hävdar att polisen ofta ljuger men att deras vittnesmål ändå värderas som mer trovärdiga än till exempel vittnesmål av kriminella och missbrukare. Staffan Levén svarar att man ska utgå från den enskilda utsagan, men självklart vägs det in vem som lämnar den och hur trovärdig den personen är. Göran Lambertz och Githa Hadding-Wiberg menar båda att detta är ett stort problem. Som försvarare är det mycket svårt att ha en trasig narkoman som klient vars ord står mot en polis. Oftast döms det då till polisens fördel. Levén svarar att poliser faktiskt döms i många fall och Solveig Riberdahl framhåller att det ofta är svårt för åklagaren att bedöma huruvida en polis gjort sig skyldig till övervåld i vissa fall eftersom de

faktiskt får använda ett visst mått av våld. Poliser ska dock behandlas som alla andra.

En journalist i publiken får ordet och menar att domstolarna stänger media ute, dessutom är det en missuppfattning att media kan mobilisera så stora resurser när det i själva verket nästan alltid bara är en journalist som jobbar på varje fall. Advokaten Ralf Åbjörnsson, också i publiken, påtalar problemet med att ingen granskar media. När det läcker i förundersökningarna till följd att media betalat poliser för att få vissa uppgifter, försvåras arbetet för hela rättsväsendet. Media borde inte dra nytta av situationen på detta sätt för att få ett scoop. Här går åsikterna i debatten isär. Vissa menar att man ska vara tacksam för medias bevakning av rättsväsendet, medan andra pekar mer på problemet att ingen granskar media, som hänger ut folk och dömer vissa på förhand.

INGA ALLVARLIGA MISSFÖRHÅLLANDEN

Avslutningsvis uttalar Githa Hadding-Wiberg att man givetvis bör förebygga att resningskriterier uppkommer och detta görs bäst genom ökade resurser. Med fler specialenheter som utreder olika typer av brott kan man få bättre utsagor och därmed också en ökad rättssäkerhet. Staffan Levén betonar domstolens roll i rättssystemet. Domstolen ska inte jämföras polis och åklagare eftersom den inte ska bekämpa brott eller komma fram till sanningen, utan bara ta ställning till den givna bevisningen. Solveig Riberdahl anser att det inte råder några allvarliga missförhållanden inom svenskt rättsväsende. Systemet fungerar tillfredsställande även

om vissa förbättringar kunde göras med exempelvis särskilda utredningsgrupper. Göran Lambertz slutligen håller med om att det fungerar ganska bra, men visst innebär det allvarliga missförhållanden när poliser ljuger och i det närmaste förväntas att göra det. Vidare är det allvarligt

att oskyldiga döms vilket faktiskt skall anses vara fallet när de friats efter resning. Vi måste erkänna att det finns problem när det gör det. Dessutom måste domstolarna vara öppna för granskning och objektivitetsprincipen måste följas samvetsgrant.

gunnar.engstroem@chello.se

TfK rekommenderar till läsning:

Socialpolitik

I Socialpolitikens decembernummer finns en mycket intressant artikel om dansk kriminalvård.

"En grov brottsling bör sitta på öppen anstalt. Lugnt och avslappnat. Även om han är frihetsberövad skall han ha det bra. Då blir rymningarna färre."

Det intressanta är att det inte är de grova brottslingarna med långa straff som rymmer, utan de med korta straff, säger Hans Jørgen Engbo vid Jyderup Stadsfængsel.

Mer i decembernumret:

Sociala kooperativ är Vägen ut! ur missbruk och kriminalitet. Folk tar ansvar som aldrig förr, av egen kraft. Utvärdering visar på lysande resultat.

Vårdare nere för räkning Färre anställda inom kriminalvården, större ansvar, mindre pengar. Samtidigt fler intagna. Ett hårdare klimat.

Vid muck börjar straffet Hon satt åtta år på anstalt; passivitet, tristess, förvaring. Så plötsligt eget ansvar, ta initiativ, ha självförtroende.

Maila namn och adress till:

order@socialpolitik.com

Ring 031-743 99 05 och **beställ ett provnummer** av Socialpolitik nr 4-5.

Socialpolitik är tidningen som heter vad den handlar om – det sociala välfärdsbygget, som förändras och stöps om. Socialpolitik varvar uttömmande texter om svåra frågor till talande bildreportage och blixtnedslag i verkligheten – ofta om kriminalvård, missbrukarvård, alkohol- och narkotikapolitik, men också om integration, arbetsmarknad, barn- och ungdom, vård, omsorg, jämställdhet. Både ur ett underifrånperspektiv i praktiken och med forskningens helhetsgrepp.

Socialpolitik ges ut av av den ideella Föreningen socialpolitisk debatt – fackligt fristående och partipolitiskt obunden.

Prenumeration till specialpris:

199 kronor (normalt 285:- privatpers./310:- arbetsplatser).

order@socialpolitik.com

tel 031-743 99 05, fax 031-743 99 06

www.socialpolitik.com

Birgit Altahr-Cederberg in memoriam

Först nu i höst fick jag veta att Birgit Altahr-Cederberg avled i somras, 84 år gammal. Även om åldern tar ut sin rätt känns det konstigt att Birgits klingande, engagerande stämma tystnat för alltid. Jag och många med mig kommer dock minnas henne som den färgstarka, intensiva och outtröttliga kollega och medmänniska hon var.

Som nyanställd i kriminalvården i början av 70-talet träffade jag Birgit för första gången vid ett av mina första tjänsteärenden i Falun, där hon bodde med sin man Nils. I den gyllene medelåldern var hon mitt uppe i sin andra akademiska utbildning, denna gång till psykolog. Hon hade hört talas om den nyanställda psykologen i Inlandsräjongen och bjöd mig hem på middag. Jag glömmer aldrig den kvällen; ett varmt och hjärtligt mottagande i en underbar miljö vid sjön Runn utanför Falun. Vi bara pratade och pratade, Nils stod för matlagningen (jag minns ännu vad vi åt och Nils gav mig matlagningstips som jag fortfarande använder mig av!) och jag hade fått en ny läromästare som jag skulle ha glädjen att få till kollega längre fram. Jag visste inte då att jag som ordförande i Kriminalvårdspsykologernas förening också skulle avtacka henne när hon gick i pension 1987.

Innan Birgit började inom kriminalvården arbetade hon i många år som assistent och senare rektor vid Socialstyrelsens ungdomsvårdsskolor. Hon hade ett brinnande intresse för gymnastik, lek, idrott och annan fritidsverksamhet, som hon använde för att aktivera de ungdommar hon arbetade med. I Svenska gymnastikförbundet fungerade hon som instruktör och lärare i ledarskap. Man kunde också höra henne i radions morgonprogram ”Klapp och klang”. Jag blev både pigg och glad av hennes lek samma sätt att via radiomediet förmedla rytmisk, gymnastisk lek till barn och unga.

Birgit var alltid kunskapsörstande. Hon studerade under åren olika ämnen som tex statskunskap och litteraturhistoria. I tider av ofta extrema ställningstaganden var hon saklig och objektiv, kunde föra diskussioner om allt och med alla utan att stöta bort eller reta upp någon. Det låter måhända som en klyscha, men Birgit var en person med resning, en människa man såg upp till.

När hon sedan bosatte sig i Dalarna, arbetade hon som lärare och handledare samtidigt som hon var en mycket engagerad övervakare och stödperson åt många av kriminalvårdens klienter. Detta engagemang ledde till att hon mitt i livet satsade

på en fem – sexårig psykologutbildning med examen 1975. Kollegor på riktigt blev vi när hon därefter tillträdde tjänsten som regionpsykolog i dåvarande Västeråsregionen. Hon släppte dock aldrig kontakterna med sina ”gamla” klienter. I ett par fall har hon stöttat två, ja t o m tre generationer av människor som hamnat utanför.

Detta nära arbete med generationer av klienter och hennes intresse för barn- och utvecklingspsykologi ledde till att hon startade de så angelägna samlevnads- och föräldrakurserna på kursbyn Gruvberget,

som fortfarande lever vidare. Jag minns hur bekymrad Birgit var när hon själv, långt efter sin pensionering, skulle sluta som kursledare. Hon visste hur viktiga dessa kurser var och kunde inte tänka sig att de skulle upphöra

när hon inte längre höll i taktpinnen. Därför ville hon ha råd om en värdig efterträdare, vilket hon också hittade.

Sitt intresse för vår verksamhet, våra klienter och deras familjer släppte hon aldrig. Ibland kunde jag tycka att hon borde koppla av och tänka mera på sig själv. Men just för att Birgit var den hon var, är minnet av henne så levande.

Nils Gunnar Petersson
Leg psykolog

Livstidsdömda och livstidsstraffet

AV JAN GUSTAVSSON

Livstids fängelse utgör, efter dödsstraffets avskaffande 1921, lagens strängaste straff. Livstid kan utdömas för 27 olika brott men 12 av dessa kan begås när landet är i krig eller krigsfara. Nästan alla livstidsdömda avtjänar sina straff för mord. Kriminalvårdsstyrelsen utarbetar riktlinjer för livstidsdömdas verkställighet och i november nästa år kommer de livstidsdömdas verkställighet att prövas i domstol. Under senare år har antalet livstidsdömda ökat kraftigt. Detta beror på att flera personer har dömts till livstid samtidigt som färre blivit benådade. Det ökande antalet livstidsdömda har inneburit ett större intresse för de livstidsdömdas situation. Nedan diskuteras kring några områden som berör de livstidsdömda.

VILKA ÄR DE LIVSTIDSDÖMDA?

Hur gamla är de när de begår sina brott? Är de "gamla" fängelsekunder eller har de dömts för första gången? Vilken typ av brott har de begått? Är det fråga om

relations-brott, d.v.s fru/sambo eller f.d. fru/sambo? Eller, har brottet skett i samband med inbrott eller narkotikahandel? Eller, har "supfesterna" urartat till slagsmål? Eller, har offret valts ut helt slumpmässigt? Har mordet samband med sexualbrott? Hur ser gärningsmännens sociala situation ut? Har de missbruksproblem, problem med arbete, utbildning eller psykiska problem? Tillhör de någon kriminell gängbildning?

Har det skett någon förändring mellan intagna som påbörjade sina straff på 1980-talet, 1990-talet och 2000-talet?

HUR FUNGERAR SÄKERHETEN?

Har de livstidsdömda särskilda villkor? Finns det en riskbedömning? Vilka disciplinära bestraffningar har skett? Förekommer varningar, tidstillägg eller förflyttningar? Enrumsplaceringar? Hur ofta och antal dagar? Har de varit placerade i specialavdelningar (bunker) under verk-

ställigheten? Har de utsatt medintagna eller personal för våld och/eller hot? Eller, har de själva blivit utsatta? Vilken roll har narkotikan spelat? Har de använt narkotika för eget bruk, smugglat narkotika eller lämnat positiva urinprov? Vilken slags permission har de haft? Eller, har de haft permission?

VILKET INNEHÅLL HAR ANSTALTSVISTELSEN HAFT?

Vad har de gjort under sin anstaltsvistelse? Arbetat, studerat eller genomgått någon slags behandling? Vilka påverkansprogram har de genomgått? Har personalen bedömt att de haft behov av psykologiskt stöd och har de fått detta stöd? Har de varit intagna på institution för psykiska eller fysiska besvär? Vilka sociala kontakter har de haft med anhöriga, vänner, övervakare och frivilliga organisationer?

INDIVIDUELLA SKILLNADER

Det skall göras ett försök att besvara de ovannämnda frågorna i en kommande undersökning och troligen finns det flera frågor och bättre frågor som också borde undersökas. Samtidigt är det skillnader mellan livstidsdömda som har en lång kriminell karriär bakom sig och intagna som dömts för första och sista gången. Trots dessa skillnader finns det troligen gemensamma utgångspunkter för intagna med långa straff.

T.ex. att hitta en vettig sysselsättning under anstaltstiden, att bevara kontakter utanför anstalten och kunskaper om socialt liv, att bibehålla självkänsla och själv-uppskattning och att genom enskilda profes-

sionella samtal kunna bearbeta sin situationen och sina brott. Livstidsdömda är ju inte heller några ”turister” i fängelse utan har ibland mera kriminalvårdsrutin än oerfaren personal och därför behövs en strukturerad plan av något slag för att de dömda skall kunna se fram mot gradvisa förändringar/förbättringar som leder fram mot frigivningen. Men, eftersom de intagna är så pass olika, så måste det finnas utrymme för individuella planer.

DET PARADOXALA STRAFFET

Livstidsstraffet illustrerar, mera än vanligt, straffets oundvikliga paradox - först tillfoga lidande, sedan minimera detta lidande. Normen säger indirekt att den som kränkts av en mördares dåd, skall vinna upprättelse genom domarens dom över mördaren; det är samhällets sätt att visa solidaritet med offret, men också att tala om, att straffet utmäts av samhället, inte av offret. Domen är bestraffandets första led, dess juridiska led. Därefter skall straffet verkställas. Det är bestraffandets andra led. Då träder andra aspekter i förgrunden. Hur undviker man att fängelsestraffen producerar nya brott och grova brottslingar? Detta är två olika saker, två skilda led som egentligen bara knyts samman i den dömdes person. ”Ingen blir bättre av att sitta inne,” brukar det sägas, som argument mot att sätta brottslingar i fängelse. Nej, det är klart att ingen blir. Det är just inte meningen heller. Bestraffandet består av två distinkta åtskilda led. (Utdrag BRÅ-Apropå 5-6/96 Hans Gunnar Axberger)

jan.e.gustavsson@kvv.se

Säkerhet på fängelserna = Trygghet i samhället?

AV STEFAN ERIKSSON & PER COLLIANDER

Rymningar, fritagningar, gisslansituationer, korruption bland personalen m.m. har bidragit till att sätta kriminalvården på löpsedlarna. Den svenska kriminalvården har under en period varit föremål för massmedias intresse och därigenom även orsakat politisk debatt. Trots massmedial turbulens har en seriös debatt uteblivit. Rösterna som förespråkar ”hårdare tag” och ”nu får det vara slut med daltet” har dominerat. Till och med liberalerna verkar befinna långt till höger. Det finns förespråkare för en mer nyanserad syn på kriminalvården men dessa får ingen eller på sin höjd marginell plats och behandlas styvmoderligt av massmedia, politiker och högre tjänstemän. De som förespråkar en human kriminalvård med en hög grad av icke frihetsberövande påföljder och etiskt korrekt bemötande är vanligtvis kriminologer och tjänstemän med beprövad, lång erfarenhet av att möta människor med kriminellt beteende.

Kriminalvårdens mål är kärnfullt; Bidra till att öka säkerheten i samhället och underlätta för den dömda att klara sig efter frihetsberövandet. I dag har säkerhet blivit synonymt med säkerhet på anstalter och häkten, d v s en så säker inlåsning som möjligt. Den riktningen är lika farlig som onyanserad. Om vi pratar om säkerheten ute i samhället måste fler faktorer vägas in.

UNDVIKA FRIHETSBERÖVANDE

Det finns ingen forskning eller erfarenhetsbaserad kunskap som kan visa på att långa fängelsestraff gör annat än försämrar möjligheterna för den enskilde att fungera ute i samhället. Det finns till och med forskare som påstår att det bästa sättet att minska brottsligheten, eller åtminstone hålla den på samma nivå, är att helt undvika frihetsberövande påföljder annat än för de absolut farligaste brottslingarna. Att vifta bort detta synsätt som ”dalt-

ande” och helt utelämna det från debatten kan vara en risk som innebär att vi närmar oss USA:s kriminalpolitik med konsekvenser som extremt hög fångpopulation och ett otryggare samhälle med vattentäta skott mellan ”avvikarna” och de ”välartade”.

MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Ska vi prata om säkerheten ute i samhället måste väga in att frihetsberövandet är en djupt integritetskränkande handling som samhället ansvarar för. På så vis blir kriminalvården samhällets och demokratiens yttersta utpost mot de personer som dömts till en frihetsberövande påföljd. En kriminalvård som inte tar ansvar för och gör allt för att efterleva de mest grundläggande mänskliga rättigheterna kommer indirekt och direkt att bidra till en ökad kränkning av individen. Det ligger i sakens natur att ingen känner sig välkommen till ett sammanhang där representanter för det sammanhanget och miljön i sig har bidragit till inhumanitet och upplevelsen av att vara kränkt. I förlängningen orsakar detta ökad alienation och hämndkänslor mot samhället, inkluderat dess institutioner och ”vanliga” medborgare. Det kan inte vara avsikten att säkerhet och ordning på fängelserna köps till priset av att kriminalvården friger fångar som är betydligt farligare än de var vid intagningen.

FRIHETSBERÖVANDET ÄR STRAFFET

Vad är då humana eller inhumana insatser? Det finns grundläggande nationell och internationell lagstiftning som ger en relativt klar bild av detta i ett övergripande perspektiv. Konkret på individnivå kan det vara svårare. Som idémässig grund ska fängelsesystemet förhålla sig till de intagna på samma sätt som samhället

förhåller sig till sina medborgare, med undantaget av frihetsberövandet och regler för ordning och säkerhet. Dessutom måste ett av samhället reglerat sanktions-system innehålla möjligheter att sluta begå brott som exempelvis kvalitativa program och välfungerande samarbete med övriga intressenter.

Samhället och samhällets representanter får aldrig se de dömda som andra klassens medborgare. Ett samhälle som saknar kollektiv förmåga och vilja att beskriva och behandla de dömda på ett human, etiskt och moraliskt riktigt sätt befinner sig i utkanten av vad som kan anses demokratiskt korrekt.

INTE FLER KRÄNKNINGAR

Kriminalvårdens viktigaste uppdrag är inte av nödvändighet att förhindra rymningar och begränsa införseln av narkotika på våra anstalter. Kriminalvårdens kanske viktigaste och svåraste uppgift är att behandla intagna på ett sätt som gör att det inte sker några kränkningar och brott mot mänskliga rättigheter. Behandlar vi intagna med den respekt de förtjänar som individer med grundläggande mänskliga rättigheter så minskar risken för stigmatiserat utanförskap. Det handlar om att kriminalvården i sin absoluta helhet, både som enskilda medarbetare och organisation, aktivt arbetar för en långsiktig och bärande kriminalvårdsvision där säkerheten i samhället sammankopplas med de intagnas förhållanden och hur de behandlas inom kriminalvården. Det handlar om en övergripande vision där intagnas mänskliga rättigheter och idén om att ett samhälle är just så bra som vi behandlar våra ”avvikare” ställs i fokus, INTE rymningar och enskilda och tra-

giska händelser som drivkraft för högre murar och systematiskt försämrade villkor. Kriminalvården får inte vara populärvetenskaplig och populistisk. Kriminalvården måste stå sig i alla politiska väder och vila på en humanistisk värdegrund, gärna förankrad i internationell lagstiftning. Det är allt för lätt att kriminalvårdspolitiken och kriminalvården blir populistisk och massmedialt styrd därför att folk i gemen anser att man ska "låsa in bovarna och slänga nyckeln". Detta måste en professionell kriminalvård stå över. Politikens snabba poäng ska inte märkas i kriminalvårdens utförande av en viktig uppgift.

FÅNGAR SOM TRIVS RYMMER INTE

Många av våra intagna är människor som sedan barnsben bokstavligt talat fått mycket stryk. "Morot och piska" och "hårdare tag" har prövats på dem i riklig mängd och enbart lett till att de nu sitter i fängelse. Att fortsätta i den andan torde ha sina begränsningar. För att minska kriminaliteten och bidra till ett säkrare och tryggare samhälle måste antalet påföljder i frihet öka, avdelningarna måste bli mindre, möjligheterna till differentiering bli större, personalens kompetens höjas, högre personaltäthet, bättre möjligheter för de intagna att påverka sin situation, trevli-

gare och trivsammare fängelser och häkten, handledning, en övergripande kriminalvårdspolitik med humanistisk vision, politiker som vågar stå mot massmedias drev och förklara grunden i svensk straff-tänkande och medborgarnas vinster med en etiskt korrekt och "god" kriminalvård. Mer kan läggas till denna lista. Att arbeta med att utveckla en sådan kriminalvård är otroligt mycket mer komplext och utmanande än att t ex bygga högre murar och inrätta en underrättelseorganisation. Säkerhet och relevant kunskap om intagna i all ära men det är än viktigare att kriminalvårdarna utvecklar sin egen profession och är stolta över den och inte försöker kliva in i polisens kompetensområden där vi sannolikt inte kommer att tas på allvar.

NELSON MANDELA

Slutligen; Det kan finnas skäl att erinra sig vad en tidigare fånge och dessutom tidigare president i Sydafrika, Nelson Mandela, sagt: "Det är förvisso så att ingen egentligen vet vad ett land går för innan man besökt landets fängelser. En nation skall inte värderas efter hur man behandlar sina mest framstående medborgare utan i stället värderas efter hur de ringaste och mest föraktade medborgarna behandlas".

Stefan Eriksson och Per Colliander

Läs mer i decembernumret av Socialpolitik om trivsel som en av de viktigaste säkerhetsfaktorerna .

Det är viktigt att vi ser till att en fängelsedömd inte berövas mer än det man är dömd till att berövas, nämligen sin rörelsefrihet.

Beställ ett provnummer. Se sidan 20.

från diskussionsforum

Diskutera på www.tfknet.se

INSÄNDARE I SVD!

GLÖM INTE ATT FÖREBYGGA BROTT

Samhällsdebatten i dag handlar mycket om vilka straff som ska utdömas för olika brott. En del vill se längre fängelsestraff. Andra vill se strängare lagstiftning och hårdare domar. Självklart är straff och vård nödvändiga, men jag tycker det är viktigt att man inte glömmer bort vikten av att förebygga brott.

En del säger att det inte är speciellt effektivt att låta poliser besöka skolor och informera om snatteri, alkohol och droger – brott begås i stor utsträckning i alla fall. Jag tänker inte uttala mig om effektiviteten av polisens skolbesök, däremot vet jag att det finns nya metoder att förebygga brott som visat sig vara väldigt positiva.

Tommy Andersson skriver i en rapport för Brå (Brottsförebyggande Rådet), ”Kriminell utveckling tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser”, om hur man kan förebygga brott genom att stärka relationerna i familjen. Metoden går ut på att utbildad personal kontinuerligt besöker familjer och ger föräldrarna stöd genom att hjälpa dem att sköta om och uppfostra sina barn.

I rapporten nämns även en amerikansk forskare som har gjort en omfattande analys av just denna metod. Hans rapport återges på följande sätt i Tommy Anderssons rapport: ”Perhaps the most promising results in all areas of crime prevention are found in the evaluations of home visiting programs.”

Kriminalvården i all ära. Men att glömma bort vikten av att förebygga brott vore mer än ett misstag. Om många anser att de metoder vi använder oss av i dag inte är effektiva nog, tycker jag att vi bör ge utrymme för att testa andra sätt. Jag tycker att nya metoder, såsom hembesök av utbildad personal, bör prövas större utsträckning. Det är inte omöjligt att förebygga brott.

Simon Hedlin Larsson
17 år, Sollentuna

Det finns hopp om framtiden!
Red.

Förslag: Flytta anstalten Roxtuna till Skänninge

Gustav B skriver i ett inlägg:

Sveriges bästa anstalt!

Förslag finns att lägga ner det fängelse som nu nog har den bästa behandlingen för narkomaner.

Att Roxtuna är en så pass väl fungerande anstalt är resultatet av 50 års tradition som funnit sin form i och med 12-steps-behandlingen.

Ingen vet hur viktigt det är med själva miljön. Hur viktigt är det med små hus utspridda på ett stort område? Man tror att det går att flytta till en modern byggnad utan större förluster i behandlingsklimatet. Så bra om det gick. Fan tro´t.

Jag kan tänka mig att de intagna föredrar att bo kvar i tält framför att flytta. Det kostar att renovera husen. Kan man tänka sig att merkostnaden lönar sig? Hoppas det finns pengar till att följa upp flytten och lära för framtiden.

Trist med alla som tappar sugen.

På KrimNet kommenterar någon:

En del av det bra klimatet "sitter i väggarna" på Roxtuna. Den speciella miljön gör nog mycket. Frågan är om man verkligen kan bibehålla alla positiva bitar om man flyttar verksamheten?!?

Kommentar 2:

Det sitter inte bara i väggarna; det sitter även på promenadslingan, den upp-trampade stigen över gräset ned till Hallen, introduktionen på Snicken, hatkärleken till Hyllan, sammankomsterna i Lutan, brölet från traktorn, kaffedoften i NA-möteslokalen och, inte minst, sexton i paket. Hitta det på någon annan anstalt, herr Beslutsfattare.

Kommentar 3:

Ansvarig generaldirektör Lars Nylén samt "sakkunniga" på regeringsnivå ska inte tro att vi, anställda på Kva Roxtuna, inte inser att vår verksamhet kan bedrivas billigare på Kva Skänninge. Ni ska inte heller försöka inbilla oss att det är något annat än ekonomi som spelat in i denna fråga. Det är nämligen inte mer än 3-4 år sedan som dåvarande generaldirektör Bertel Österdahl tillsammans med justitieminister Thomas Bodström besökte oss för att inviga Roxtuna som behandling-sanstalt (något som varit inofficiellt sedan starten 1994). Det som då sades var att vi som anstalt med vårt koncept går i spetsen för inte bara svensk kriminalvård, utan även europeisk kriminalvård och att vi var/är en unik anstalt värd att satsas på. Mig veterligen sitter samma regering vid makten nu som då och hur man då kan svänga så kapitalt i åsikt om hur kriminalvård ska bedrivas är hårresande. Burr!!!!

Diskutera vidare på www.tfknet.se

Antalet år i fängelse som svenska domstolar dömt ut 2002-2005.

Titta på tabellen.

Läs och begrunda.

Diskutera tabellen på www.tfknet.se. Gå till diskussionsforum.

	Jan	Feb	Mar	Apr	Maj	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Totalt
2002	538	724	761	813	902	868	664	568	818	903	786	863	9208
2003	567	947	847	989	911	1084	742	729	1077	1159	970	1220	11243
2004	736	1080	1114	1086	1042	1274	1030	657	1140	1205	917	1282	12563
2005	838	1113	1159	1073	1105	1401	1014	857	1116				9677

Ska domstolarna få döma på löpande räkning?

Varför kostnadsberäknas inte förslag om straffhöjningar när alla andra reformer kräver finansiering?

Vet lagstiftaren om att kostnader för framtiden intecknas helt okontrollerat?

Hur tänker riksrevisionen om detta?

Ska en fångpeng införas genom att domstolen skickar med 15 miljoner kronor för en livstidsdom och 1,5 miljoner för 2 års fängelse? Fångpengen kan sedan användas på bästa sätt av kriminalvården i samarbete med hemkommunen för att få den dömda att sluta med brottslighet. Hur många kreativa lösningar skulle det generera?

Kan fängelsestraffet inflationsskyddas på något sätt?

Om brottsligheten ökat 2 % och strafftiderna 12 % kan en **Fängelse-riksbank** bestämma att från årets straff ska 10 % dras av innan strafftidsberäkning görs.

Riksbanken höjer repressionsräntan.

Sjukvården slutade för många år sedan skriva ut läkemedel bara för att patienten behöver det. Eftersom resurserna är begränsade ifrågasätts alla förskrivningar.

Nyttan ställs mot priset och prioriteringar görs.

Rubrik i tabloiden: "100 miljoner satsas på att låsa in kvinnomisshandlare lite längre och 1 miljon till stöd för misshandlade kvinnor".

Vad tycker du? Diskutera på www.tfknet.se

Frans.Schlyter@kvv.se

Tabellen är hämtad från kriminalvårdens intranät KrimNet och statistik från kriminalvårdsregistret. Du som har tillgång till KrimNet kan följa utvecklingen där.

För 2005 finns endast data fram t.o.m. sept. Antalet utdömda år ökar än mer under 2005. Jämför man jan. till sept. mellan 2002 och 2005 är ökningen 45 procent och mellan 2003 och 2004 är ökningen 12 procent.

Diskussionsforum

The screenshot shows the website 'Tidskrift för Kriminalvård' (Journal of Penal Treatment). The main navigation menu includes 'Senaste Ledare', 'Diskussionsforum', and 'Senaste Artiklar'. The 'Diskussionsforum' section is highlighted with a red circle and a label 'Diskussionsforum'. The forum posts include titles like 'Sveriges bästa anstalt!' and 'Helhetsperspektivet?!'. The right sidebar contains a 'Meny' section with links to 'Startsidan', 'Om Svenska Fångvårdsällskapet', and 'Diskussionsforum?'. Below the forum posts, there is a 'Skriv nytt inlägg' button and a 'Sök' (Search) section.

Skriv en hälsning från verkligheten du också.

Hjälp människor att tänka några steg till
vad gäller kriminalvård.

Nu finns det en del att skriva om.

Skriv i Tidskrift för Kriminalvård på nätet!

www.tfknet.se
Tidskrift för Kriminalvård